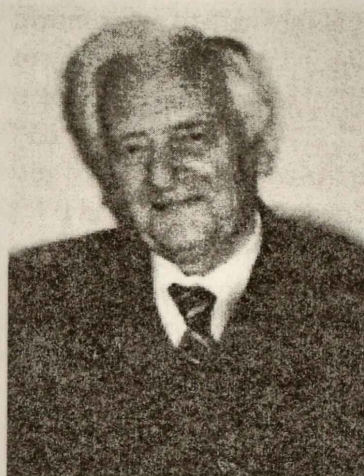

Prof. dr. Muin ÇAMI (Tiranë)

MBI THEMELIMIN E KOMITETIT “MBROJTJA KOMBËTARE E KOSOVËS” DHE ORIENTIMIN POLITIK TË TIJ*

Në këtë kumtim nuk do të qëndroj gjatë në datën e themelimit të Komitetit “Mbrojtja Kombëtare e Kosovës”, sepse nuk mendoj se ka ndonjë rëndësi nëse ai është themeluar më 7 nëntor 1918, sikurse është pohuar në literaturën tonë historike më parë, apo në 1 maj të atij viti, d.m.th. 6 muaj më parë, sikundër është shkruar më vonë. Më duhet ndërkaq të pohoj se data 1 maj 1918 mbështetet vetëm në një dokument të vetëm, data e të cilit nuk përputhet

me shumë dokumente të tjera që përcaktojnë 7 nëntorin e 1918-ës si datën e themelimit të Komitetit “MKK”. Për më tepër përmbajtja e dokumentit që mban datën 1 maj bie ndesh me rrethanat historike të kohës. T’u drejtoheshe Fuqive të Antantës

* Lexuesi që ka interes të njihet me burimet mbi të cilat është mbështetur ky kumtim, është i lutur të konsultojë listën e bibliografisë që shoqëron shkrimin: M. Çami, *Shqiptarët për problemin e Kosovës në mbarim të Luftës I Botërore*, në: “Çështja e Kosovës – një problem historik dhe aktual”, Tiranë, 1996, f. 137-145.

dhe t'u kërkoje këtyre mbështetje për realizimin e programit kombëtar të Komitetit "MKK", do të ishte më e logjikshme në nëntor 1918, kur këto Fuqi dolën fituese nga konflikti botëror, kurse 6 muaj më parë armët e ushtrive e të dy grupimeve ndërluftuese vazhdonin të villnin ende zjarr kundër njëra-tjetrës. Në fillim të majit 1918 nuk dihej madje akoma koha e mbarimit të luftës, madje nuk dihej as cilit grupim do t'i qeshte fitorja.

Sidoqoftë në nëntor 1918 gjendja ishte më e rëndë nga ajo që pritej dhe që dëshirohej nga pjesa më e madhe e udhëheqësve shqiptarë, veçanërisht nga shumica e politikanëve kosovarë. Deri në prag të themelimit të Komitetit "MKK" nuk besohej se Perandoria Austro-Hungareze do të dorëzonte armët dhe aq më pak se ajo do të shpërbëhej si perandori, sikurse do të ndodhte në tetor-nëntor 1918. Shqiptarët kujtonin jo vetëm vitet 1912-1913, kur ishte diplomacia e Vjenës ajo që në Konferencën e Ambasadorëve i kishte qëndruar më shumë në krah çështjes kombëtare të shqiptarëve, porse dëshironin dhe mendonin se e njëjta situatë, ose pothuajse e njëjta, do të ndodhte edhe në luftën e re të tavolinave diplomatike të pas Luftës së Madhe. Llogari të tilla se Vjena do të mbështette përsëri aspiratat e tyre kombëtare, shqiptarët i kishin bërë mbi bazën e kontradiktave të thella që e ndanin Vjenën nga Roma dhe nga Beogradi. Por nuk ndodhi ajo që dëshirohej.

Ëndrra e shumicës së udhëheqësve shqiptarë, në nëntor 1918 u shndërrua kështu në zgjendër. Nuk kishte dyshim se Fuqitë e Antantës që fituan luftën, do të kërkonin vënien në jetë të Traktatit të Fshehtë të Londrës të 26 prillit 1915, që dihej tanimë se shkelte pavarësinë e shtetit shqiptar dhe dhunonte tërësinë e tij territoriale në favor të të tre fqinjëve të Shqipërisë, ballkanikë dhe jo ballkanikë, të cilët renditeshin që të gjithë ndër fituesit e Luftës I Botërore. Ekzistonte vetëm një shpresë te qëndrimi që do të mbante SHBA-ja. Meqë diplomacia amerikane nuk ishte nënshkruese e Traktatit të 26 prillit 1915, në mjediset shqiptare qarkullonte mendimi se administrata e Uashingtonit me në krye presidentin Vudro Uillson (Woodro Wilson) do t'i kundërvihej

zbatimit të kësaj marrëveshjeje të Fuqive Evropiane. Propaganda e fortë amerikane për vendosjen e një paqeje të drejtë, ndikonte po ashtu në mbajtjen gjallë të kësaj shprese në rrethet politike shqiptare.

Në këtë situatë të jashtme me shumë pikëpyetje për të ardhmen e Shqipërisë dhe të gjithë çështjes shqiptare, u themelua këtu në Shkodër Komiteti "MKK". Nuk ishte më e mirë as gjendja e brendshme e vendit, madje ajo ishte më e rëndë. Me largimin në tetor-nëntor 1918 të forcave austro-hungareze nga Kosova, aty u kthyen forcat e armatosura serbe. Ushtria e Beogradit hyri edhe në territoret e shtetit shqiptar duke pushtuar krahinat verilindore të tij, pas tërheqjes së trupave austro-hungareze. Madje, në ditën kur u themelua Komiteti "MKK", edhe në Shkodër ishin futur përpara një jave forca serbe. Kështu në nëntor 1918, në territoret e shtetit shqiptar nuk kishte mbetur asnjë hapësirë pa u shkelur nga forcat e armatosura të disa vendeve fituese të luftës. Në pjesën më të madhe të vendit ishin shtrirë forcat italiane. Në këto rrethana të brendshme e të jashtme tejet kritike u themelua 85 vjet më parë Komiteti "MKK", që na ka mbledhur këtu në Shkodër për ta përkujtuar dhe për ta vlerësuar veprimtarinë atdhetare të tij.

Themelimi i Komitetit "MKK" përbën njërën prej disa nismave që u ndërmorën në atë kohë nga udhëheqës shoqërorë dhe politikanë shqiptarë, me synimin për t'u organizuar politikisht, të ndërgjegjshëm për domosdoshmërinë e bashkimit të forcave dhe për bashkërendimin e veprimeve të tyre në përshtatje me detyrat politike që shtronte koha. Për kohën *detyra e parë dhe e fundit* ishte çështja kombëtare dhe më konkretisht organizimi i forcave të gjalla popullore dhe intelektuale për të realizuar programin e lëvizjes kombëtare mbarëshqiptare dhe për të shpëtuar vendin nga më e keqja.

Programi kombëtar mbarëshqiptar përmbledhej në rifitim të pavarësisë, në mbrojtjen e tërësisë territoriale të shtetit shqiptar dhe pastaj në rishikimin e kufijve të këtij shteti, në kuptimin e ndreqjes së padrejtësive të së kaluarës, sidomos të vitit 1913, kur nga forumet ndërkombëtare ishin lënë jashtë kufijve të Shqipërisë

troje të banuara në shumicë nga popullsi shqiptare, si Kosova dhe Çamëria. Ky ishte programi i lëvizjes kombëtare mbarëshqiptare dhe, njëherazi, programi i shprehur nga Komiteti "MKK" që në fillimet e tij.

Themelimi i Komitetit të Kosovës bën pjesë ndër detyrat organizative të kohës. Në muajt e fundit të vitit 1918 u bënë shumë përpjekje për të ngritur një qeveri kombëtare, që ishte detyra parësore urgjente për momentin. Pasi u kapërcyen vështirësitë që u ndeshën, kjo detyrë u arrit të realizohej me mbledhjen e Kongresit të Durrësit (në dhjetor 1918) dhe me vendimet e tij. Pjesë e këtyre përpjekjeve të suksesshme ishte, pra, themelimi një muaj më parë, në nëntor, i Komitetit "MKK" në Shkodër. Shkodra nuk u zgjodh rastësisht. Prej disa vitesh, sidomos prej fillimit të Luftës së Parë Botërore, ky qytet ishte shndërruar në një qendër me peshë të nacionalizmit shqiptar. Po ashtu Shkodra ishte qyteti të cilin fituesit e mëdhenj të luftës botërore e kishin vendosur në një regjim ushtarak ndërkombëtar, duke dislokuar aty garnizonet e veta.

Kuptohet se Komiteti "MKK" u ngrit në Shkodër dhe qendra e tij drejtuese veproi këtu, meqë nuk mund të ngrihej në ndonjë qytet të Kosovës ku ishte rivendosur regjimi shtypës i Beogradit. Këto rrethana janë shpjeguar tashmë në shkrimet që janë marrë me problemin. Ndërkaq mund të theksohet se themelimi i Komitetit të Kosovës në Shkodër ka qenë një nga arsytet që shpunë në përbërjen gjithëshqiptare të udhëheqjes së Komitetit, çka nuk mund të vlerësohet veçse si një hap që ndikoi pozitivisht në rrjedhën e ngjarjeve. Në udhëheqjen e tij vendin e parë e zinin figurat me origjinë nga Kosova, me Hoxha Kadri Prishtinën në drejtimin e Komitetit, por kishte deri edhe nga Labëria, Sali Nivica, nga Kolonja e Korçës, Sejfi Vllamasi, dhe nga Shkodra, Hamit Gjylbegu. Në mbarim të Luftës së Parë Botërore, në nëntor 1918, kishte edhe disa udhëheqës të shquar nga Kosova, si Bajram Curri, Hasan Prishtina dhe ndonjë tjetër që ndodheshin jashtë vendit, në Vjenë. Kështu që këta për një kohë nuk u inkadruan në drejtimin e Komitetit "MKK".

Për nga orientimi politik Komiteti i Kosovës e gjykoi dhe e trajtoi çështjen shqiptare si një të tërë, që do të thotë se fatin e Kosovës e lidhi me atë të shtetit amë, duke i njohur këtij shteti rolin e piemontit shqiptar. Me ndjekjen e një orientimi politik të tillë, që do ta vlerësonim tej pamës, Komiteti erdhi duke e rritur peshën dhe autoritetin e vet atje ku ai shtriu veprimtarinë, me gjykimet që jepte dhe udhëzimet që lëshonte. Veprimtaria e tij u shtri më shumë në Kosovë, por edhe brenda kufijve të shtetit shqiptar. Në rritjen e vlerave të Komitetit “MKK” ka pjesën e vet edhe lufta politike e gazetës “Populli”, që nisi të botohej në Shkodër në janar 1919, fletore kjo që mbajti lart, në fushën e vet, flamurin e luftës për mbrojtjen me vendosmëri dhe me maturi të të drejtave kombëtare të popullit shqiptar.

Është vendi të vëmë në dukje edhe faktin se orientimin e drejtë politik të Komitetit “MKK” dhe veprimtarinë e tij atdhetare prej më shumë se një viti, e vlerësoi lart Kongresi Kombëtar i Lushnjës, i janarit 1920, rëndësinë e madhe të të cilit, për vendimet që mori, e vërtetoi vetë zhvillimi historik. Zgjedhja e kryetarit të Komitetit të Kosovës, Hoxha Kadriut, në përbërjen e qeverisë që u ngrit nga ky Kongres, është treguesi më autentik i vlerësimit të punës së Komitetit nga politikanët shqiptarë që u mblodhën në Lushnjë.

Kështu orientimi politik e radhiti Komitetin “MKK” në krah të atyre forcave të Lëvizjes Kombëtare Shqiptare, që shpunë në mbledhjen e Kongresit të Lushnjës dhe në vendimet e tij, vënia në jetë e të cilave e shpëtoi vendin nga rreziqet, që po bëheshin gjithnjë e më kërcënuese për shtetin shqiptar. Në këtë orientim si strumbullar shërbeu vlerësimi i rolit që mund të luante Italia, si fuqi e madhe fituese e Luftës I Botërore dhe si fuqia fqinje më e interesuar për ekzistencën e një shteti shqiptar me kufij sa më të gjerë, por edhe si nënshkruese e Traktatit të Fshehtë të Londrës dhe e interesuar për zbatimin e tij. Udhëheqësit e Komitetit “MKK” gjykonin se qeveria e Romës mund të luante rolin që propagandonte: atë të “mbrojtjes” së shtetit shqiptar nga pretendimet e dy rivalëve ballkanikë, Greqisë e Jugosllavisë, vetëm në rast se Italia do të hiqte dorë nga mëtimet e saj në Shqipëri,

veçanërisht nga vendosja e krahinës së Vlorës nën sovranitetin italian. Ata gjykonin më tej se vetëm pas kësaj tërheqjeje, Italia do të kishte të drejtën morale të përkrahte edhe kërkesat kombëtare të shqiptarëve për rregullimin e padrejtësive historike. Të ndiqje këtë vijë politike do të thoshte t'i kërkoje qeverisë së Romës të hiqte dorë nga zbatimi i Traktatit të Fshehtë të 26 prillit 1915, vijë që Komiteti i Kosovës e përqafoi që nga fillimet e veprimtarisë së tij dhe iu përmbajt kësaj vije derisa me Kongresin e Lushnjës ajo u bë mbisunduese.

Këtë orientim politik e përshkon përmbajtja e dokumenteve të hartuara nga udhëheqja e Komitetit, ashtu edhe përmbajtja e gazetës "Populli". Rrjedhimisht në veprimtarinë e tij politike, Komiteti i Kosovës iu kundërvu forcave të brendshme që mendonin ndryshe, të atyre që nuk guxonin t'i kundërviheshin një fuqie të madhe si Italia dhe që u treguan të gatshëm të kapitullonin përpara saj. Kësisoj veproi sidomos qeveria e përkohshme e Durrësit. Zhvillimi i ngjarjeve e regjistroi kështu Komitetin "MKK" si njërën prej organizatave politike, që, po të shprehemi me terminologjinë e sotme, u dalluan si opozitë aktive ndaj politikës së kësaj qeverie deri në rrëzimin e saj nga Kongresi i Lushnjës, në fund të janarit 1920.

Për të sqaruar më tej orientimin politik të Komitetit "MKK", duhet thënë se ai nuk është shprehur kundër pikëpamjes së përhapur shumë në mjedisin shqiptar 85 vjet më parë, sipas së cilës shtetit shqiptar i duhej, në hapat e parë të jetës së tij, mbështetja ose "ndihma" e një fuqie të huaj. Këtë pikëpamje e pranonte, por jo me çdo kusht, e refuzonte nëse "ndihma" apo "asistenca" do të shoqërohej me një çmim politik për vendin, p.sh., nëse ajo do të shkelte sovranitetin shtetëror. Për pasojë Komiteti i Kosovës mbajti një qëndrim kritik të ashpër ndaj asaj pjese të marrëveshjes italo-shqiptare të 20 gushtit 1919, ku qeveria e Durrësit kishte miratuar praninë e komisarit të lartë italian në Shqipëri dhe rolin e tij prej kontrollori mbi administratën e shtetit shqiptar.

Reagimet e kësaj natyre nuk kanë qenë të pakta. Njohja me

kontradiktat ndërkombëtare për ndarjen e Shqipërisë midis vendeve fqinje, që u shfaqën hapur në Konferencën e Paqes dhe jashtë saj, e bëri gjithnjë e më të qartë rrezikun e madh që mbillnin për shtetin shqiptar mëtimet politike dhe territoriale të qeverisë së Romës. Vlerësimi i këtij rreziku e shpuri Komitetin “MKK” deri atje sa mundësinë për kapërcimin e situatës shumë kritike ta shikonte në një bashkëveprim me jugosllavët dhe jo rastësisht. Ishte një gjykim politik që e kishte burimin te rivaliteti i ashpër italo-jugosllav për Shqipërinë. Beogradi parapëlqente më mirë ruajtjen e shtetit shqiptar në kufijtë e vitit 1913 sesa vendosjen e Italisë në Shqipëri, çka mund të nxiste destabilizimin e shtetit të ri shumë etnik serbo-kroato-sllloven. E nxitur nga këto motive politike, diplomacia jugosllave nuk i paraqiti Konferencës së Paqes pretendime të drejtpërdrejta ndaj Shqipërisë, sikundër i paraqitën asaj dy vendet e tjera fqinje, Italia me Greqinë. Ky qëndrim objektivisht nuk shpinte ujë në mullirin e Romës e të Athinës.

Në veprimtarinë e tij Komiteti “MKK” eci, pra, në një hap me lëvizjen kombëtare mbarëshqiptare. Duke u nisur nga këto pozita, udhëheqësit e tij udhëzonin degët vartëse të ruheshin nga veprime të nxituara që mund t’i kushtonin shtrenjtë vendit. Kështu, Komiteti nuk hodhi parulla për shndërrimin e luftës politike kundër pushtuesve italianë në një luftë të armatosur kundër tyre. Në këtë kuadër Hoxha Kadriu dhe drejtues të tjerë të tij u bashkuan me mendimin për thirrjen e Kongresit të Lushnjës dhe përshëndetën veprimet që u morën aty. Mund të themi madje se, me udhëzimet që lëshuan në prag të Kongresit, ata mund të renditen ndër bashkëhartuesit e këtyre vendimeve. Ndërkaq udhëzime me një teh tjetër u lëshonte Komiteti “MKK” degëve vartëse në Kosovë dhe në krahinat verilindore të vendit, ku ndodheshin njësi të ushtrisë serbe. Në vjeshtën e vitit 1919, p.sh., ai u kërkonte këtyre degëve organizimin në Kosovë të një kryengritjeje të armatosur antiserbe, dhe çdo përpjekje që do të mundësonte nxjerrjen e forcave pushtuese të Beogradit jashtë kufijve politikë të Shqipërisë të vitit 1913.

Këto udhëzime të veçanta të Komitetit “MKK” për veprime

në Kosovë dhe në trevat e shtetit shqiptar të pushtuara po nga forca të Beogradit, me veprimet në shtetin amë nën pushtimin italian, dëshmojnë për kujdesin që tregonte Komiteti në hapat që duheshin hedhur. Ky fakt më nxit të shtroj pyetjen: nëse i qëndrojnë kritikës pohimet që ndeshen në disa shkrime, kur autorët e tyre kërkojnë të rrisin vlerat e Komitetit "MKK" me ngjarje të dyshimta dhe jo të verifikuara mirë. Është fjala për rastet kur në aktivin e kësaj organizate përfshihet edhe qëndresa në Kosovë në vitet 1916-1917 kundër forcave austro-hungareze, dhe një tjetër qëndresë kundër po këtyre forcave në veri të Shqipërisë, në kohën e tërheqjes prej këndej të forcave austro-hungareze, në mbarim të Luftës I Botërore. Nëse ka pasur në Kosovë ndonjë qëndresë të tillë, kjo mendoj duhet të ketë qenë më shumë spontane, e izoluar dhe e paqartë politikisht. Për popullin shqiptar të Kosovës armiku numër një në vitet 1916-1917 nuk ishte ushtari i Perandorisë Austro-Hungareze. Ky nuk ishte as në vitin 1918. Duke u nisur nga këto gjykime mendoj se përfshirja e këtyre ngjarjeve nuk e ka vendin në arkivin e Komitetit "MKK", mbushur me veprime të matura, të peshuara mirë dhe që i qëndrojnë logjikës politike.

Në përfundim të këtij kumtimi më duhet të pohoj se harku kohor prej nëntorit 1918 e deri në vitin 1920, përbën fazën e parë të veprimtarisë së Komitetit të Kosovës, fazë e mbushur me plot arritje në inventarin e kësaj organizate dhe të mbarë Lëvizjes Kombëtare Shqiptare. Me vendimet e Kongresit të Lushnjës të janarit 1920 dhe me vënien në jetë të këtyre vendimeve gjatë 8-9 muajve të parë të atij viti, mund të themi se u realizua njëra nga detyrat që Komiteti i kishte ngarkuar vetes më 7 nëntor 1918. U rifitua në fakt pavarësia kombëtare e shtetit shqiptar dhe u mënjanua një copëtim i ri i trojeve shqiptare. E porealizuar mbeti pjesa tjetër e programit, që lidhej me trojet shqiptare të shkëputura më 1913, sidomos me Kosovën, e cila vazhdon të mbetet ende e pazgjidhur edhe sot e kësaj dite.

Me fitoren e Luftës së Vlorës, kur qeveria e Romës u detyrua të hiqte dorë nga pretendimet e saj ekspansioniste në Shqipëri, orientimi politik i Komitetit "MKK" lëvizi në përshtatje me këto

rrethana dhe me problemet që mbeteshin për t'u zgjidhur. Kjo është një temë tjetër, trajtimi i së cilës do të ishte me shumë interes.

Më në fund, është vendi të pohohet se faza e parë e veprimtarisë së Komitetit "MKK" mbyllet edhe me veçori të tjera. Në vitin 1920 disa anëtarë të kryesisë së tij, si Hoxha Kadriu dhe Bajram Curri u zgjodhën pjesëtarë të qeverisë që doli nga Kongresi i Lushnjës dhe vepruan në gjirin e kësaj qeverie për disa muaj, ndërsa më parë ata kishin qenë në opozitë me politikën e qeverisë së përkohshme të Durrësit. Zhvillimi i ngjarjeve çoi në atë kohë (më 1920) edhe në homogjenizimin e kryesisë së Komitetit, në kuptimin që prej kësaj kohe do të përbëhej vetëm prej personaliteteve politike kosovare.